

Мусукаланы Сакинат

ПОЭМАЛА

АЛМА-АТАДА ЧАГЪАДЫЛА АЛМАЛА

(поэма)

*Миллетими, ёксюзле ёсдюрген
аналарына кысылып, узакъда
къалгъан сабийлерине атайма*

1.

Алма-Атада чагъадыла алмала,
Къурмач болуп, тегюледи тегерек.
Ала-Тауда эрийдиле туманла,
Чууакъ болуп, жангы болуп ариу кек.

Бери къарап, Алма-Атаны тансыкълай,
Ары къарап, ата ташха кюйгенле,
Жер-жерледе белюм-белюм болгъанлай,
Эки журтну тенг этдиле, суйгенден.

Бир кепдюле жангы журтда туугъанла.
Туугъан жеринг анда, мында да – сыйлы.
Эки журтну жюрегинде тутханнга,
Бирин сайлап, бирин кюйгъан а – кыйын.

«Жолу болгъан кайтып келир юйюне...» –
Деп, къарайды жол, жингирик бурула.
Тюзде ёчюлгенле такъгъан кюйлени
Айланады ашхам аяз сууура.

Жетдиреди Малкъарны этегине,
Тауну, ташны сылатады жумушакъ,
Узакъ жерде ол кюйлени этгенле
Керген кибик Ата журтха кенг къучакъ.

Туман басып, энедиле Азаудан
Эрттен сайын аланы саггышлары,
Къатлайдыла, айтадыла саулагъа
Айтылмагъан кёп ариу алггышларын.

Къарайдыла Акъ къаядан, кюн болуп,
Тилеклери – алай жууукъ Аллаха!
Айтадыла кюйлерин, толуп-толуп,
Бой салмайын зорлукъ берген палахха.

2.

Бой салмайын зорлукъ берген палахха,
Таулу ынна айта эди бёлляуун:
– Жукъла, балам, тебрей турабыз артха,
Къайтырыкъбыз ары... тохтаса жауун.

– Жауун тохтасамы дейсе, ыннака?
Ол кёп жаууп, бир кёп жаууп турса уа?
– Быллай жашны ким кёргенди – тынмагъан?!
Атып къоярыкъма алып мурсагъа!

– Мурса тапсанг, атар эдинг, ыннака.
– Жукъла, балам, ариу тюшле кёрлюксе.
– Сен а, ынна, шо тюшлеге ийнанган –
Ма, бир къужурса да, ма бир тюрлюсе...

Алты жашын алты жолгъа ашырып,
Къарай эди алларына Фатимат.
Бири да къайтмады артха, ашыггып.
Ана уа тура эди, кюйюп, сакълап.

Ёлгендиле деп, ийнаныб а! Къалай?!
Бири, экиси, ючюсю... алтысы!
Алты жашны ариу атларын санай,
Жашай эди ынна – ана жарлысы.

Уруш къайгъы, кёчгюнчюлюк – экиси,
Жарсыулары бирча тартып базманда...
Тилеклери уллу Аллаха жетсин! –
Жюрегинден этди аланы ана.

Ата журтха элтген жолла, кючсуне,
Жатадыла, сары тырмыла болуп,
Бир кёп кере киредиле тюшуне,
Арбаз, юй да киеу нёгерден толуп.

3.

Арбаз, юй да киеу нёгерден толуп,
Фатиматны ёхтемлиги – туурада:
Мухамматы, юйюр тунгучу болуп,
Къыз къачырып, тоюн эте тургъанда...

Ариу келин кирген эди арбазгъа,
Сау тукъумгъа намыс да, сый да эте.
Ушай эди ол къууанч ариу жазгъа,
Жылла бла эсгериу болуп кете...

Къарай эди къарт Фатимат ызына,
Алты жашы эшик ачхан юйюне,
Жангыз къызы Фирузагъа къысыла,
Сюргюн желде, къакъгъыч болуп, туююле.

Фирузаны эки гитче жашчыгы –
Атасызлай ёсген эки баласы.
Уллу желге төрт жанындан ачылып,
Оюлуп юйю, арбазы – кьаласы.

Сабийлени аталары – урушда,
Хапары да, келямы да жокъ аны.
Къалабалыкъда, бурдумда, бурушда,
Жер табалмай, инжиле эди жаны.

Хусейчикни – гитчечигин кёмгенде,
Эки жашы эки къанат болдула.
Кёп эдиле мында ачыу кёргенле,
Киши жерни бурууларын толтура.

Тиширыуну уллу кишилиги – ол –
Ач сабийни ач кёзюне къарагъан.
Бошала да, тас бола да билмей, жол,
Кюмюш ызлай, тюше эди арагъа.

4.

Кюмюш ызлай, тюше эди арагъа,
Эсгериуле элте барып, тюртюле, –
Сюе эди къарт Фатимат къараргъа
Чегем аузунда жашил Гюдюргюге.

Шаптал чакъгъан ариу арбаз. Беттургу.
Сабийлери ойнайдыла талада.
Башха дуня кёрмей, билмейин турду,
Сюргюн жолу тюшгюнчюге арагъа.

Думаланы ариу хауасы – женгил,
Къанат болуп, таугъа алып кетерик,
Тангны жүрек аузуна кирип, синггип,
Насыплы да, умутлу да этерик.

Ариу кызла, суу кылычларын тагъып,
Энедиле чокъракъ суулу шауданнга.
Фатимат да эртте, ол жолну барып,
Насып юлюш тапхан эди саугъагъа.

Мухамматы устаз болуп келгенде,
Тансыкълыгъын байракъ этип, чапханы,
Баш иеси, анга къарап, кюлгенде,
Уллу кюнню, шош кызара, батханы –

Бары бирге насып болгъаны – баям.
Аталары, жашлары да – къууанчлы.
Ол насыпны бир кере сезген адам
Бу дуняда жаннет эшигин ачды.

Алай эди. Эсгериуле билеклик
Этедиле, эрттен-ингир да жетип,
Ачыуундан толу болгъан этегин
Къарылгъач къанатындан женгил этип.

5.

Къарылгъач къанатындан женгил этип
Къоядыла эсгериуле къор жанын:
Суфиянны къош ёгюзлерин жегип,
Экиндиде эл орамны баргъаны.

Арбада уа – кьакъ кьабыргъала, бишлакъ,
Тамып, жолну сепкил эте жаулары,
Къойчу жашла кьызлагъа ийген кьаймакъ –
Таудан келген татлы саугъала – бары...

Ючюнчюсю, оюнчу жашы – Оюс,
Кеси жангыз эшик ачып кирмеген,
Жарыкълыгъы жарыта элни тоюн,
Бир жан болмай ол тулпарны суймеген.

Мустафа уа! Ол кьощдан энип келсе,
Тепсегени – учуп баргъан кьанатлы.
Аны аякъ алгъанына берип сый,
Ненча адам ариу алгъышын айтды!

Хананий а гитче эди, жаш, женгил,
Жаны – таза, айтхан сёзю да – ачыкъ.
Башха тюрлю оюмну жыгъып, женгип,
Алай кетди уруш аулакъгъа, кьачып.

Къартлыкъ жашы, бек кичиси – Хамбалий,
Жарыкъ жилтин, жарыкъ жанып, ёчюлдю. –
Сюргюнлюкде агъач кьырыргъа барып,
Жашау бетин таныгъынчыгъа ёлдю...

Фатиматны жолгъа кьаратхан умут
Жюрегинде, азап болуп, тепгени,
Бир – кьууанып, бирде уа – жиляп, улуп,
Алай эди жазы, кьышы кетгени.

6.

Алай эди жазы, кышы кетгени.
Сары кыя, тую кибик, турады,
«Кыайтыр адам кыайтхан болур...» – дегенлей,
Кюн, шош кую, тау артына бугады.

Шорха суула саркыадыла бийикден,
Жыргыа салып, таурух, хапар да айта,
Жашау жолу, юркюп барган кийиклей,
Суусап излей, турады артха кыайта.

Танг алада тютюн ызына ушап,
Кёзден кетсе, кёлге кирип, бугуна,
Бир эсгериу турады, келип, жокылап,
Жууап тапмай ёчюлмез соруууна.

Сора, излей, ары-бери да кыайта,
Айланады кюнню ызындан чабып,
Кёк кенгинден кыарайды, хапар айта,
Анга бир жан аурутхан адам табып.

Жерни басып, битедиле сабанла,
Аязланы этеклерин ойната.
Уллу кюнню кыол аязда тутханла –
Кюнден толуп, чайкыаладыла ала.

Ачык кёзю – будай бюртюк жокылаган,
Аулаганды мадул сабаны саулай.
Сейир этген, кёл этген да жокы анга –
Сюеледи, ажашып кыалган даулай.

Будай сабан – къара жерни саугъасы.
Сабий бетден къарайдыла къарт кёзле.
Гыржын туурам, жашау болуп багъасы,
Сыйынмайды бир тюрлю ариу сёзге.

7.

Сыйынмайды бир тюрлю ариу сёзге
Ач сабийни жапсарыр деген марда.
(Мындан къарап да кыйынды тёзерге
Ол сабийге ариу айтхан анагъа.)

Жауун болуп, жауадыла таулада,
Кёкге учуп, булут болгъан тилекле,
«Сакъ болугъуз, – дегенча, – бу саугъагъа!» –
Тохтап будай сабаны этегинде.

Бишген будай чайкъалады, эрите
Уллу кюнде сары жолну жанларын.
Ачлыкъ деген – ол эртте эди, эртте.
Сейир эди аны эсде къалгъаны.

Сейир эди аны эсде тургъаны –
Тюйюлгени тешилмеген туююмчек.
Кеси угъай, хапары да сур аны,
Анга жылла, жолла да салалмай чек.

Суху атлы – заман – таукел барады,
Бирде – къара, бирде уа акъ жоргъалай.
Эсде къалгъан – сау болмагъан жарады,
Аны дауу шош айтылып тургъанлай.

Эсде тургъан – кечилмеген бир азап.
Унутулса, кечилгени – белгили.
Эсгериуден болалмайды жан азат.
Андан эди аны жолла келгени.

Кюе болур кюнлюм бети, саргъалып,
Аяз айтхан, жауун айтхан кюйледен.
Адам эси келеди жыйып, алып
Ол кюйлени, сау дунияны суйгенден.

8.

Ол кюйлени, сау дунияны суйгенден,
Жюрегинде элте эди Фатимат,
Башха жерни жарсыулары тюйгенде,
Ол кюйлеге бата эди бар азап.

Кёзлерине къарайдыла туудукъла,
Жангы жерге жарашыргъа кюреше, –
Энтта мында жылла бла турлукъла
Отжагъала къурайдыла, юйлеше.

Къарыусузла эрип баргъан киши жер,
Сагъыш этип, ача эди къучагъын.
Ол жылыуда бола эди къайгъынг сел –
Къалкъгъан къушлай, келе эди учарынг.

Жомакъ эди туугъан ташыбыз, таурух.
Солумайын, тынгылай эди Шакъман,
Ол жомакъны ыннасы айта туруп,
Анда сунуп не жарагъа да дарман.

Кёре эди тюшюнде Хабийбуллах
Атасыны чалы бурууун анда,
Келе келип, «Кёчесиз!» – деген палах,
Бирден тутуп, жамауатны ургъанда,

Фирузаны чабып баргъаны ары –
Атасыны оноу этер юйюне.
Кеси – башсыз, анда къалып къартлары,
Ол къайгъыда ачий, жарсый, туююле.

Энтта жашчыкъ турады чабып, барып,
Анасыны жылы кьолундан тутуп...
Алай узакъ, ныхыт эди жол ары,
Бир онг болмай, аны кьоюп, унутуп.

9.

Бир онг болмай, аны кьоюп, унутуп,
Ары элтип турадыла тюшлери,
Къайтып-къайтып, сабийлигин улутуп.
Тауда чапракъ ие эди мюшкери...

Кюнле санай, кёп ёмюрле ётгенде,
Чучхур болуп, агъадыла гарала.
Таудан кьаты болмагъанын кёргенден,
Ушай болур таулу адам таулагъа.

Арбаз сайын ойнайдыла сабийле,
Къарайдыла чегет бетден наратла,
Таулу элде турадыла эштиле
Чынтты таулу, чынтты да малкъар атла.

Заман деген, бурула тургъан чархлай,
Эски жолну алгъа элтип барады.
Ачыу, къайгъы кёрсенг да, къара алгъа! –
Гюл, терек да жангы болуп чагъады.

Алма-Атада чагъадыла алмала,
Булут болуп, кётюрюлюп къаллыкълай.
Сакълай болур аланы Сары къая,
Ойнай келип, имбашына аллыкълай.

Тюшге кирип Ата журтда бийикле,
Анда къалгъан таулу жанла – тынгысыз.
Жалау чатдан энедиле кийикле,
Мюйюзлери булутлада къоя ыз.

Тюзню, тауну, сууну жырып, келликле,
Умутларын, дууа этип, такъгъанла –
Къадар болмай Ата журтха келирге,
Уллу кюнлей, Ала-Таугъа батханла.

10.

Уллу кюнлей, Ала-Таугъа батханла,
Жарыгъыгъыз андан бери жетеди.
Башха жерде сууукъ кёрде жатханла,
Къадарыгъыз бизни мудах этеди.

Энди сизге табарча тюйюл мадар:
Сиз – Сыйратны ары жаны, биз – бери...
Чач-тюк этип кетгенди бизни къадар,
Жан да, сёз да – бири биринден кери.

Адам кетсе, игилиги кългъаны
Туура болуп жашап тургъан жанлагъа,
Сагъынабыз ариу бла атларын,
Алай андан не магъана алагъа?

Кёзю кыймай кеси алып къабаргъа,
Ач сабийге гыржын бурху узатхан,
Адет бла салынмайын къабыргъа,
Бир кёп эди, сансыз – тюзледе жатхан.

Алма-Атаны базарын жылтырата,
Ёшонлюкле, белибаула, къамала –
Тиширыула алтын-кюмюш атханда,
Жашау багъасын тутхандыла ала.

Ата-бабадан келген болушлукъ
Анда да жүрекге умут алдырды:
Ийнаныугъа, гыржын болуп, къошулуп,
Ненча жанны ач ёлюмден кълдырды!

Алма терек кёмюк этип чакъгъанда,
Акъ жырларын таугъа, тюзге да айта,
Аяз къанатында гюлле акъгъанда,
Акъ булутха ушайды Алма-Ата.

11.

Акъ булутха ушайды Алма-Ата.
Салкъын аяз айланады арбазда.
Олтурады Фатимат, къулхуу айта,
Сейир эте тегюле тургъан жазгъа.

Къабыргъадан къарайдыла жашлары –
Жарыкъ бетли, кюле тургъан суратла.
Дуния деген кюйсюз эди, тасхалы, –
Къалай элтди бу жанланы Сыйратха?!

Къарайдыла жангызлыкъда – жёнгерле,
Эшик ачып, салам берип, кирликлей, –
Жылланы да, жолланы да женгнгенле,
Берилгенле кишиликге, эрликге.

Жюрек, жан да сакъ эдиле эрирге.
Сагъышланы байракъ этген – умутла.
Хазырланып турду жашла келирге,
Сюймегенден, билмегенден унута.

Алма-Атаны ата тургъан тангында
Терезеден къарайды кюнню кёзю.
Жангы кюнде эски тилек жангыра,
Тёзюмюне энтта къошады тёзюм.

Желни сюрген, къанат берген да – заман...
Аталадан сабийлери тамата.
Жангы жерде мирзеу, жылыу да тамам.
Кенг къучагъын ачханды Алма-Ата.

Ёседиле жетип келген туудукъла,
Жюреклеге балхам бола атлары.
Ийнаннгандан ёчюлмеген умутха,
Таулу мында да алгъышын къатлады.

12.

Таулу мында да алгышынын кыатлады –
Жете келген ишлейди жангы уя.
Минги таудан салкынын аяз жол алды,
Кетип барган чарсны ызындан кыууа.

Алма-Атаны алма хауасы – татлы,
Тогуп-тогуп кюрешсенг да, кыандырмаз.
Ол затладан хапар, жомак да айтды,
Салам берип, ашыгып келген аяз.

Тейри кылыч, кепюр болуп, тагылып,
Минги таудан Ала-Тауга етеди.
Анда болган нюр жарыкылыгынын табып,
Таулу да кесине сауга этеди:

Эки кыарт тау! Тенгешдире аланы,
Ушатырга сюйюп жазын, кышларын,
Керген кибик эртегили Холамы,
Кыарайды ол Ала-Тауга, ышарып.

Эсгериуле келедиле, кюн таяк
Тийген кибик, жарык эте кезлени.
Аласыз а жарлы боллугу баям
Кыямага, сюрюннге да тезгенни...

Кыара шауданны ауазы эсинде
Кыалган эди, бешик жырлай, айтыла.
Таулу нюзюр эте эди кесине
Бир кюнде ата ташына кыайтырга.

Этген кюйю аяз болуп кетгенни
Тилеклери чууакъ кёкде учханда,
Ариу эди Алма-Атаны эрттени,
Къысар кибик аны алып къучакъгъа.

13.

Къысар кибик аны алып къучакъгъа,
Таза эди сабий бетли эрттенлик...
Эки къанат да бар эди учаргъа –
Ата журтха мычымайын жетдирлик.

Сюйюнчюлюк келе эди. Бёрк оюн
Къыза эди, сабан тойну жарыта.
Кёрген къыямаларын артда къоюп,
Хазыр эди таулу жолла барыргъа.

Бери келген къара жолну азабын
Унутдуруп, жырлай эди эрттенлик.
Жол кёл алып, неден да алгъа чабып,
Уча эди, эте эди сейирлик.

Таулу жанын ата эди журтуна.
Умутуна жетсе, адам – къанатлы.
Башха къайгъыла бирден унутула,
Ол – уллу жолда учуп баргъан атлы!

Ата эди кесин журтуна алай,
Къарыусузун, жангызын да унутуп.
Къууанч деген – эки бетли кюмюш ай,
Башха затны эсден алып, къурутуп.

Алма-Атада кьалып кьалгъанла уа – кёп.
Жангыз кьартла, башсыз келинле – анда.
Аны кёрюп, сейир этди уллу кёк,
Сейир этди адам кьубултхан жаннга:

«Кюе келген, суюе келген болуп, ол –
Ёксюзлерин, жангызларын унутхан...»
Кире эди тюшлерине кюмюш жол –
Анча кере бёрю этип, улутхан.

14.

Анча кере бёрю этип, улутхан
Темир жолну келликдиле таулула.
Фатиматны ол кьууанчын сууутхан –
Ёксюзлери туююлдюле онглула.

Иги эди, от жагъаны тирилтип,
Юй-журт салыр кибик болсала ала...
Къарай эди, ауур сагъышха кетип,
Армау болуп, киши жеринде кьала.

Айта эди: «Бизге да чыгъар бир кюн,
Къарыусузун атып кьоймаз миллетим...»
Кёлюнде уа кьатлана эди бир кюй,
Анга уллу айып да, дау да этип.

Желе ойнай, атылып кьалгъан жерде
Туююлдю тынч жангы жашау кьурагъан.
Олтурады Фатимат, кёпню тергей.
Не кьыйынды кеси кесин тонагъан!

Къоркъа эди, биле эди Фатимат:
Эски журтда башха къадар жашады.
Бюгюн ары – эски журтуна къайтса,
Бютюн да бек излерикди жашларын.

Бютюн да бек излерикди чынгылдан
Берип кетип, ачий тургъан насыбын.
Хар неси да тас болгъан эди анда...
Ол зат къоймай, тура эди ачытып.

Алай къыйын ала баргъан жоллагъа,
Ала чыкъгъан арбазгъа къарап тургъан.
Керек эди ол жарсыуну хорларгъа,
Ол а – жүрекге кирип, анда ургъан.

15.

Ол а – жүрекге кирип, анда ургъан,
Ёлюп, кетип къалалмагъан ёмюрю...
Жокъду анда аланы сакълап тургъан,
Элтип кетип боран кюлюн-кёмюрюн.

Жокъду анда алларына къарагъан.
Ёксюз болуп топпа-толу арбазы –
Эртте жарыкъ, къууанчлы тойла баргъан. –
Энди аны чагъа болурму жазы?

Фатиматны сагъышлары – кескинле.
Адам жарлысы – къайда да ажашып.
Къыса эди туудукъларын кесине,
Башлагъанда жаны къутуруп, ачып.

«Бир кюнде бир...» – сакълай эди кезиуюн,
Женгил бола, шашхын бола акъылы.
Жаны кюйюп бара эди, эзилип, –
Келе эди кетериги... къаллыгъы.

Экисинден къайсы эди кертиси –
Жунчугъаннга солуу берлик, сериуюн?
Эки сайлау. Сен – бирини иеси...
Алай эди жангы хапар келиую.

Арып-талып тура эди Фатимат.
Тюер ючюн къалмады аны къадар.
Мындан къарап, бюгюн не ариу да айт.
Ол кюн, угъай, жокъ эди анга мадар.

Армау эди, экили да жүреги:
Жангы журтха жангы къарыу, кюч керек.
Къарай эди ариу жазгъа, тюгенип.
Таулада уа чагъа эди чум терек.

16.

Таулада уа чагъа эди чум терек.
Темир жолну темир тауушу – ариу.
Этген эди эртте жүрекни элек,
Энди бере бара эди кюч-къарыу.

Байракъ болуп, шууулдай эди аяз,
Термилиуюн къанатларын кётюре.
Ол кюн, артха къарагъанла болуп аз,
Бир тынч эди умут тауун элтирге.

Бир тынч эди сау дунияны жангыртхан
Ариу нюрню тенгизинде чайкъланган.
Къууанч эди, жүрекленени жарыта,
Жомакъ эсе, таурух эсе да айтхан.

Артда къалып къайгъы, ачыу, къыйынлыкъ,
Бетге къарап, кюле эди сериуюн.
Къууанчлагъа уллу, гитче жыйыллыкъ
Той тартыуну къаршы эди келиую.

Тынчайтмаган, къалкъытмаган умутла,
Къол узатсанг, жетер кибик, ма алай –
Келе эдиле жууукъдан-жууукъгъа,
Къанат алып, кюн таба учарыкълай.

Кече чарсы, танг жарыгъы алагъа –
Юйге элтген кюмюш жолну этеги.
Башха сагъыш кире эсе арагъа,
Келгенича, женгил болуп кетгени.

Насып деген ариу сезим эхчеген
Унутады башха ауараланы.
Алай эди Ата журтха жол келген –
Хар кюнлери жомакъ эди аланы.

17.

Хар кюнлери жомакъ эди аланы –
Инжилиу да, термилиу да – биргелей.
Балхам болуп, сынтыл эте жараны,
Атландыла: «Сюйюнчюлюк!» – дегенлей.

Ачыкъ болуп игиликге, кертиге,
Жюрек аузун къандыргъан кибик суусап,
Тюбей эди Алма-Атада эртеннге
Таулу, башха къайгъысын къуууп, къыстап.

«Юйге къайтыу!» – деди да, кётюрюлдю! –
Алай кючлюдю къан деген неден да!
Терслик къолу – къыяма жолу тюйдю,
Бой салмады, тюнгулмеди келген а.

Келе эди, уллу жолну тепсете,
Талпыныуу, умуту да – ариула.
Жюрек сёзю, кесинден алгъа жетип,
Къурай эди тау элинде юй, уя.

Сюе эсенг туугъан журтну, суй алай –
Умут деген акъ атха къанат берип,
Эс бурмай ётюп кетген къыямагъа,
Жангы кюннге, айгъа да къучакъ керип.

Байрам кибик, келе эди жангы кюн.
Ёсген эди жангы тёлю узакъда, –
Жюреклени кюлтюм этген уллу кюй
Салалмады умут тангын тузакъгъа.

Жашил жазны ийнакъ болуп келиую
Къагъа эди терезе кёзню алай –
Сау дунияны сылай эди сериуюн,
Ана къолу хычыуун сылагъанлай.

18.

Ана кьолу хычыуун сылагъанлай,
Жылы болуп келе эди эрттенлик.
Сейир эди, жарыкъ эди ол алай –
Къарыу алыр кибик узакъ жол келлик.

Ёчюлмеген, тас болмагъан умутла,
Бирде – бугъа, бирде – бир бирин къууа,
Сыйынмайын бир тюрлю бир жорукъгъа,
Кеслерине ишлей эдиле уя.

Жоллу эдиле кёбюсю аланы –
Умут эсгериуге ушап ким кёрдю?! –
Батып кетген, кюйюп кетген жанланы
Ненча умут биргелерине ёлдю?

Къач ингирде ала этген кюйлеге
Тынгылайды чертлеуюкге букъгъан ай.
Аладан бек кыйын эди сюерге –
Сюе кетип, жомакъ болуп къалгъанлай.

Ингир сайын, чарсны кьолундан тутуп,
Келе келип, босагъагъа олтургъан,
Бирде ёлюп кетип, жангыдан туууп,
Кёл этдирип, жолгъа чыгъарып тургъан.

Азат этип ачы кюйден жанланы,
Къарайдыла ийнакъ кёзле кечеден.
Бир кёпдюле тилеклери аланы,
Даулары да – тынч болмагъан кечерге.

Алай сыйлы, сейир эди кючлери! –
Жетер кибик тюйюлбюз ол бийикге, –
Бара эди аман тюш кете кери,
Жангы тангнга, жомакъгъача, кийире.

19.

Жангы тангнга, жомакъгъача, кийире,
Уча эди умут деген къанатлы.
«Эски журтха туудукъларым кирирле...» –
Алай эди умуту Фатиматны.

Умуту да, жулдузу кибик, батды.
Алай батды жазны ариу кюнюнде –
Туман болуп, босагъа ташха жатды,
Тауну, тешню тынгылата кюйюне.

Алай батды, бу дунияны тюзлюгю
Ёмюрлеге чарсха кирип къалгъанча,
Уллу кёкде жулдуз аты юзюлюп,
Сау аламны къарангылыкъ алгъанча.

Алай батды, бар терсликле терлиги,
Атха угъай, элиягъа миннгенча,
Къууанч жолу, къанат жолу кесилип,
Шибля болуп, алай келип тийгенча.

Айта турсанг, ангылар кибик тюйюл
Эки тиширыугъа келген зулмулукъ,
Бюгюнде да тобукъланы тюйдюрюп
Турады ол, бола жууукъдан-жууукъ.

Бийик болуп бушууладан, кюйледен,
Эки жанны бирден юзюп тангларын,
Аллахсызла ачы кюол кетюргенде,
Эшик туюе, жилий эди даулары.

Эки тиширыуну – эки мелекни
Жашаулары азап бла бошалды:
Ёлтюрдюле, кюйдюрдюле, от этип.
Бушуулары, жел улуууча, кьалды.

20.

Бушуулары, жел улуууча, кьалды
Жашау элтген эрий баргъан жоллада.
Умутланы ариу эди да аллы,
Къарайдыла ары зулму жойгъанла.

...Къарайдыла Фирузаны огъурлу,
Халаллыгъы хорлай тургъан кезлери,
Жюрекдени, жанланы да толтуруп,
Тасха болуп айтылмагъан сезлери.

Эрийдиле, ёртен тиллери жалай,
Фатиматны тилеклери, антлары.
Турадыла, ёртен ичинден къарай,
Жашларыны саргъалгъан суратлары.

Терслик бети не жерде да бир болур, –
Азаплыны жолу алай туурады,
Къара кюнлери болуп топпа-толу,
Жел да, буз да аны бирден урады.

Арбаз толу кыая кибик кишини
Талай жолгъа бирем-бирем ашыргъан –
Къалгъандыла, армау болуп, экиси,
Сагъышларын бир биринден жашыра.

Ашхам сайын бери келген жоллагъа
Къарай-къарай, урчукъларын ийире.
Жашауларын, сакълай-сакълай, жойгъанла –
Ол экиси эки мѐлек эдиле.

Анча жашны тюймелерин тикгенле,
Тылы басхан, аш-суу этгенле – ала.
Жол чыккъыганда, тилек, алгъыш этгенле...
Думалада чагъа эди акъ тала.

21.

Думалада чагъа эди акъ тала –
Фирузаны тюшлеринде ажашхан.
Сабийлени аталарыды, баям,
Барисбийди кюнлюмде бичен чалгъан.

Жети эгеч жети алгъышын этген,
Жомакъдача, жангыз эди къарындаш.
Белгисизге жол салып, чыгъып кетген –
Хар тилекде бола эди, келип, баш.

Жети эгеч жангыз жолгъа къарагъан,
Минчакъ санай, атын тилекде айтхан,
Барисбий деп, жомакъгъа, жыргъа салгъан...
Къыйын эди уруш аулакдан къайтхан.

Кюйсюз эди бирге турлукъ жанлагъа
Бийик кёкден къадарчыны къарамы.
Чегем башында чучхурла акъгъанда,
Тансыкълыгъы эте эди жаралы...

Энди ала барысы да – ёртенде.
Къол узатып, мадар этер жан а жокъ.
Эки жулдуз, эки мёлек ёлгенде,
Балаларын жыгъа эди, жетип, окъ.

Тукъум болуп, туудукъ болуп да къалгъан
Эки жашны ауур эди юлюшю:
Ала кёрген: дуня дегени – жалгъан,
Хорлай эди татлы затын кючлюсю.

Къалгъан эди ёмюрлеге жүрекде
Жана тургъан ачы отну къызыуу.
Ол къуру да жанып туруп, кюйдюре.
Азап деген, къадар деген жүк – уллу.

22.

Азап деген, къадар деген жүк – уллу.
Элтир ючюн уллу кишилик керек.
Гюняхсызгъа жетеди аны ууу...
Арбазда уа чагъа эди акътерек.

Чагъа эди, татлы эте хауаны,
Жангылыкъны хорламына ийнанып.
Эрий эди къая кибик даулары
Сабийлени – акъырынчыкъ, къыйналып...

Жара болуп кьалгъан эди ёмюрге
Ёлюм бушууу этдирген кычырыкъ.
Андан ары кёп кьалмады кёрюрю –
Шакъман эди ызларындан ачырыкъ.

Сылтау болмай, тюк да тюшмез башынгдан.
Къадар эди ажым жолла сынатхан –
Жангы журтун сала туруп, басхычдан
Жыгъылды да, ачыды жарлы Шакъман.

Ауруй кетип, ол дуниясын ташлады.
Жашау деген – хорланмагъан бийикле...
Минги тауну кьарлы, бузлу башлары...
Тик ёрледе отлайдыла кийикле.

Минги тауда зынгырдагъан гарала...
Хабийбуллах суу ичерге кьапланыр.
Биледиле узакълада кьалгъанла:
Ата журтну сууу да башха, татлы.

Аны сен да сынарса деп, ийнанып,
Жатады жол, кьалкыууна хорлата.
Бир танг атар – Хабийбуллахны алып,
Жолгъа саллыкъ, жомакъ да, жыр да айта.

23.

Жолгъа саллыкъ, жомакъ да, жыр да айта, –
Ариу эди ол сен суйген кёк шахар.
Кюнле – жылы, кечеле да – жарыкъла,
Сууу – татлы, айбатлыгъы – кёк жаухар.

Чомарт жерге иер ючюн ауана,
Кёкге къарап, ёсе эди тал терек.
Уллу кюнден толуп тургъан алмала
Кёк кенгине, жерге да къууат бере.

Аякъ тиреп бара эди жамауат.
Урунууну ариулугъу – сейирлик.
Заман деген дарман эди, не да айт,
Бара эди къайгъы тангын эритип.

Сыйлы эди, ёмюрлюк эди аны
Нени да кёре билгенлиги, къарап.
Ышыкъ болуп неге да уллу жаны,
Келе эди, ёмюрюн бизге атап.

Ариу шахар, жашил шахар – гюл орун!
Таугъа къарап, алай ариу жатады.
Аны сени татлы ауазынг къоруй,
Кюн, шош атлай, Ала-Таугъа батады.

Сени сабийлигинг чапхан орамны
Сары къуму чёкген болур, басылгъан.
Алай а ол – байлап тургъан араны,
Кёз жаш жутуп, сени бла жарсыгъан.

Исси къумгъа минчакъчыкъ болуп тюшген
Тамчымыды, неда къуруй тургъан чыкъ?!
Жашау жолу тюзеле эди кючден,
Бетле бола эдиле жарыкъ, ачыкъ.

24.

Бетле бола эдиле жарыкъ, ачыкъ,
Чарсха кетип тюненени даулары.
Жангы сезим, нени да жаба башын,
Умут къоллу эте эди сауланы.

Ачы кюнде унамагъан ёлюрге –
Жулдуз болуп, аламгъа чыкъгъан умут!
Азап танып, къууанчны да кёрюрге
Сюе эди жүрек, къалгъынчы суууп.

Гюнях элте, сууап элте да билген
Уллу жолну эки жаны да ачыкъ.
Тёре болуп, жауун жаууп, кюн тийген,
Биринден да бугъалмаз кибик, къачып.

Бир жашауну эки бети болгъанлай,
Татлы хантны, ачыны да таныта,
Чыгъа болур адам улу жолуна,
Кёрген кюйюн, жомакъ эте да, айта...

Артха къарап, кёрюп турама мындан
Ол сен термилген ётмекни туурамын.
Бир заманда да кетмез акъылымдан
Мудах сабий анга къарап тургъаны.

«Бизни атабыз да къайтыр урушдан...»
Тюртюлмейме анангы кёзлерине:
Ол ийилди тюшюп кетген урчукъгъа,
Бу жолну да керек болуп тёзерге.

Жашай эди умут анда – теренде:
Сюе эдинг кесинг шагъат болургъа –
Агъа эдиле чучхурла Чегемде –
Акъ бийикде тазалыкъдан толула.

25.

Акъ бийикде тазалыкъдан толула –
Беттургъуда чагъадыла шапталла.
Акъ къаяны ызлыкъ баргъан жолунда
Жазны сүйюнчюлюгюдюле ала.

Суусузлада солуйдула жулдузла,
Киришледе ойнай кетип бугъумуч.
Чучхурла башында уа – чыран бузла.
Алагъа къона болур къыртчыгъа, къуш.

Шаудан, кезлеу да татыуун Жылгыда
Санай эдиле кёргенле, билгенле.
Думалада айтылгъан ариу жырла,
Кюнлю болуп, учуп кетип бийикге.

Гетмиш къолда айланадыла журла
Адам кёзю жете тургъан тик ёрде.
Хушто-Сыртны башында уа – чучхурла
Агъадыла, жанадыла кюн кёзде.

Жууунгуда, Акъ къаяны къойнунда,
Чагъадыла алма, кертме терекле.
Таулу элде Чегем сууну бойнунда
Кёп эдиле алгъын заманда, эртте...

Эртте десенг, жашау жолну татлысы,
Жайлыкълада – кёкден тойгъан ыстауат,
Бийикледе – жангы айны жартысы,
Монглюкъ басып, узакъ болуп къазауат.

Юйюн, мюлкюн къурагъаннга тынч туююл.
Анда, мында да – таулуну къыйыны.
Алай а бошалмады умут, куююп.
Келе келип, ол болмайды сыйынып...

26.

Келе келип, ол болмайды сыйынып:
Анда, мында да сюзюледи сабан.
Эки журтну кёрюнмейди къыйыры,
Жюрекдени сабыр этеди заман.

Ачый болмаз, алгъын кибик, жарасы:
Жангы журтда жангы тёлю ёсенди.
Халкъым теше башлагъанды къарасын –
Жангы умут жангы тангнга кёчгенди.

Юйюм деген юйю тенгли таш элтип,
Женгил эди журт къурауну баргъаны.
Алай а миллетибиз асыл эди –
Анда да бергени оза алгъанын.

Ары элтген темир жолну башында
Шыйыхланы нюрю къалып, жанады.
Таулу къайтды ата-баба ташына,
Алай а жюрек жартысы андады.

Алма-Атада, тола келип, кызыарып,
Гюл чакыгыаны сау дунияны басханда,
Турадыла, кыалгыанлагы айтылып,
Малкыар элде жашап тургыан тасхала.

Алада уа – суююнчюлюк, тансыкылыкъ,
Кюнню, айны эхчей тургыан магыана –
Сени, ариу айтып, жюрекге кыысып,
Ийнар такыгыан бу эки да арада.

Ол ауазда – жууукъ-ахлу кыайгыысы –
Кыанда болгыан келип туруп ёмюрле.
Ол ауазда – сау дунияны алгыышы –
Онг бермеген, жол бермеген ёлюрге.

27.

Онг бермеген, жол бермеген ёлюрге –
Жомакы болгыан, таурух болгыан тансыкылыкъ.
Келе эди адам, керлюгюн кёре,
Терслик кюнчюн жюрек термилиу жыгыып.

Байракы болуп, шууулдай эди тюзлюк,
Бетин буруп, кыутулгыаннга кыарс кыагыа.
Берир эди таулу, жанындан юзюп,
Чыгыа келип ол эрттенни аллына.

Бугыа эди кыара мюйюште азап.
Жолу барны умутлары да – бийик.
Эки кыанаты – этер кибик азат,
Уллу кюнню жарыгы жолгыа тийип.

Алай эди ариу эрттенни бети –
Жерни, кёкню, Алма-Атаны ийнакълай,
Минги таудан сериуюн аяз, жетип,
Ойнай эди, ийнакъ болгъанлай, алай.

Умутланы, алгъышланы ахшысы,
Жолла санай, чекле аудура келип,
Ата журтну хауасына тансыгъын
Айта эди, къучагъын кенгнге керип.

Кире эди эски таулу элlege,
Сюйюнчюлюк болуп эрттен къойнунда.
Ол биринчи къарылгъачлай келгенде,
Кюй шош болду Жылгы сууну бойнунда.

Алма-Атада чагъадыла алмала,
Гюлден толуп, тегюледи тегерек,
Минги тауда эрийдиле туманла,
Чууакъ болуп, таза болуп ариу кёк.

НАСЫП ЮЧЮН

поэма

Ёмюр - атлы

Ариу жомакъ, таурух болуп къалып,
Бизни да жол нёгерликге алып,
Ёмюр – атлы – барады тик ёрге,
Кюнню, айны жарыкъларын кёре.

Аны жолу – ёмюрлени жолу,
Къазауатдан, хорламладан толу,
Анда – жүрек учундургъан къарсла,
Ариу жырла, уча, жете Гъаршха.

Анда – къызла такъгъан ачы кюйле,
Тютюн этип, кюе тургъан юйле,
Жигитлени къылычлары ойнай,
Ким мюлк къурай, кими аны тонай.

Ёмюр жолу – кюрешлени жолу,
Аны эси учхан окъдан толу,
Къыямала – отла, суула – анда.
Къагъанакъла, жау чыракълай, жана,

Помпеяны ахыр сагъатында
Ёмюр кеси болгъанды къатында.
Кеси кесген болса да киндигин,
Алалмады жаннган отдан бирин...
Везувийни тыялмагъан ёмюр,

Бата тургъан кыралланы кёрдю.
Жиляу этди, ачыу этди анга –
Жашил жерни кыйын кьадарына.

Ёмюр жолу – кезиулени жолу,
Анда умут, ёлюм да тенг болду,
Къууанч, жарсыу да келдиле бирге,
Ёзенгиле бир бирине тие.

Жыр

Кёкде, ёмюр ызлап баргъан жолда,
Келеди жыр, дуния андан тола.
Таудан таугъа, къолдан къолгъа ауа,
Марал жауун болуп, жерге жауа.

Келеди ол, ариу макъам салып,
Эски жырны керти сёзюн тагъып,
Бирде кюнню кёзю болуп, тие,
Бирде булутладан салам ие.

Келеди ол сары къумлу тюзде,
Чыгъанала жыя, гюлле юзе.
Жюрек отну тиргизирге сую,
Ажашханны биргесине кюе.

Ныхыт жолла, кыйын жолла аны
Этедиле кыйтып жаппа-жангы.
Жырны жолу – ёмюрлени жолу,
Заман кеси анга шагъат болду.

Билек болду анга заман, къанат,
Биргесине ачы кюнле санап.
Биргесине къууанч жырын айтды,
Кёпюр салып, къайытмаздан къайтды.

Уллу Хожда, кюйген жолну бара,
Атхан тангы болгъан эди къара...
Тарых теренинде сарнай, жилий,
Барады жыр, къара ташны сылай.

Суугъа кетген къызны кюйлеринде
Жиляйма мен жырны кюйгенине.
«Жырым!» – дедим, «Жашау!» – деген кибик,
Анга къууанч, жарсыу бирден кирип.

Адам

Бийик кёкге тансыкъ болуп къарай,
Жана тургъан жулдузланы санай,
Чыкъла тюшген жаяу жолну баргъан
Бек биринчи улан эди – Адам.

Алам анга уллу къууанч этди.
Земзем сууу, жерни жырып, жетди,
Къанатлыла жарыкъ жырла тагъа,
Жаннет гюлле тюрлю-тюрлю чагъа.

Суусап эди. Татлы суудан ичди.
Ариу эди Жаннет тёрню ичи. –
Адам жашап туруп эди ёмюр,
Насып, къууанч да бир жолгъа кёрюп.

Кече – айы, кюндюз кюню тийип,
Тал тереги суугъа чачын ийип,
Салкъын аяз гелеулени сылай,
Жаннет – сени, сен Жаннетни сынай...

Болса да, жан кюнден кюннге – мудах.
«Жазыу, къадар да – бир!» – деди Аллах.
Билеме мен аны кертилигин:
Насып ючюн жолла элтиригин.

Кеси кибик бир жан излеп, баям,
Андан мудах бола эди Адам:
Аллах анга жылы къучакъ керди –
Негер этип, тиширыуну берди.

Хауа кирди жашаууна аны! –
Эки болуп къалгъан кибик жаны,
Эки болуп тийген кибик, кюню,
Таудан къарап, алай ариу кюлдю.

Адам бла Хауа

Туман басып, къалкъып тургъан жерге
Кюмюш айны нюрю тегюлгенде,
Гелеуледе ызын къоя, Адам
Бара эди жулдуз таба, баям.

Тюшген чыкъны жыйып, минчакъ эте,
Артха къала да, ашыгъып жете,
Хауа кеси келеди ай жолда,
Жанын, кесин, этген антын жоя.

Чакъгъан тала – аны намазлыгъы.
Келеди ол... Къалай да базынды?!
«Сюеме!» – деп шыбырдады кёкге.
Анга сейир этедиле кёпле.

«Жаннет!» – деди Аллах берген журтха
Сыйлы адам, земзем суудан уртлай.
Хауа ючюн айтхан болур алай,
Дуния башында ол журтну сайлай.

Чапракъ жыйды. Жыйрыкъ бичди Хауа,
Ариу сёзюнг болду анга саугъа.
Жаннет чыпчыкъ аны къатлап турса,
Ёмюрледе ёсмез эди мурса.

Чыкълы жолда этеклери жибий,
Гюлле жыя, къайгъылары эрий,
Гюллю тажын да башына кийип,
Келликди ол отоуунга кирип.

Жомакъ болуп, алай къалыр эде
Гюлден толу, жулдуз бетли кече...
Хауа, къарап ёмюр теренинден,
Къууанч этди, сени кёргенинде.

Сайлау

Уллу дуня. Эки адам жерде.
Андан бери тууадыла эрле, –
Сюйгенлени жолгъа къаратханла,
Ёмюрлени къайтып санатханла.

Жети да жол айырылгъан жерде
Жети сайлау этедиле эрле.
Сары жолну туюди ат туякъ,
Сагъышларым элтедиле узакъ.

Жети жолну жети атлы чыкъды,
Барадыла ала жашил чыкъны.
Бери жаны – бегитилген къая,
Ары жаны – белгисизлей къала.

«Жауу болуп терсликлени жерде
Тебре, атлан ала бла бирге...»
Жулдуз жыйын – кёкню бийигинде,
Кесинг а сен – жерни киндигинде.

Жиляй-жиляй ашырмадым сени,
Терслемедим, алай деп, бирлени,
Баргъан жолунг жүрегиме жатды,
Тангым, санга тилек эте, атды.

Жарам жара туююл эди – саугъа...
Сени бла жаным таудан таугъа
Учуп, жүзюп, зауукъ этип барды,
Эс этмейин къаяланы, жарны...

Ауаз эштдим, ууаз эштдим анда –
Кече жолла бирге байланнганда:
«Жети жолну жети атлы чыгъар,
Жети жигит жети душман жыгъар...»

Эрле жолу

Кёкню жууукълугъу – сизге билек.

Анда жашайды этилген тилек.

Сизни кёрюп, ол ашыгъып чапды,

Бийик кёкде жети эшик ачды.

Жети жолдан бири эди сени –

Тюзлюк ючюн кылыч кётюргенни.

Аны билип, суюдю жулдуз алам

Жолунг болса ачыкъ, ариу, сыйдам.

Орам башы – кериуанлы, ызлы,

Сюедице сизни дуния кызы.

Къара ташда жияйды Гошаях,

Таулу жыргъа киргенди Акътамакъ,

Сизни сакълап, къарайдыла жолгъа

Ариу Зухра, Лейля эм Зулейха...

Итакагъа жатды ауур туман,

Тебрейсиз сиз Колхидагъа, баям.

Кёкде жолла, жомакъ кибик, тюрлю:

Сизни толгъан Айны кызы суюдю.

Къарап тура болур аллыгъызгъа,

Ташны жарып, улан чыгъарыргъа...

Кече – къара. Алда уа – кыыяма.

Амал да жокъ, мадар да тыяргъа.

Жети атлы, жети жолну сайлап,

Барадыла анда, белле байлап.

Насып ючюн, тюзлюк ючюн къайнап,
Сюйген кызыларын таралтып, кыйнап,
Барадыла эрле жолда ала –
Бизни алларына къаратханла.

Сен

Туякъ таууш ашыкъдыра, кьууа,
Бараса сен, таудан таугъа ауа.
Кече – къара. Жулдуз жанды кёкде.
Аны таба барадыла кёпле.

Жомакъмыды, таурухмуду ол зат?!
Кыйынмыды андан болгъан азат?
О, кьалма сен кьазауатда ёлюп,
Хорлам тангны жууукълугъун кёрюп!

Хорлам тангны ариулугъун кёрюп,
Минчакъ этип, кюмюш чыкьны тегюп,
Кёкню уллулугъун кьучакъладынг,
Алам таба алгъыш бла атладынг.

Халкьынг ючюн, жигитликле эте,
Бараса сен, иги кьууум элте,
Жети жолдан бирин сайлап алып,
Душманынгы бетден бетге танып.

Жулдуз жолну баргъан кьадарынгда,
Алдау болмаз сени атламынгда.
Жулдуз жолу – жигитлени жолу,
Эрлик этип келликлени жолу.

Бюркюп чыкыгъан гараладан ичип,
Таугъа ёрлеп, бугъейлеге тюшюп,
Алай ёсген тауда алыр дерсин,
Анда кёрюр жашау тюзюн, терсин.

Туугъан жерим – сени туугъан жеринг –
«Мени анда сакълайдыла», – деринг,
Къарайды шош кече арасында
Жулдуз жолгъа чыкыгъан баласына.

Туугъан жеринг

Шорха суула айтадыла жырла,
Тал тереги гыллыулата сыргъа,
Къысалмайды кёзюн къара шаудан,
Сени баргъанынга къарай таудан.

Андан къарап, кёремисе жерни?
Туугъан жери – тилекчиси эрни.
Кёремисе, ёчюлтмейин чыракъ,
Турады от жагъанг сени сакълап!

Ары жаны – къара чарсы, туман,
Бери жаны – ол сен кесинг туугъан,
Сени суйген, сакълап тургъан сени,
Къалаууру сенсиз кечелени.

Бери жаны – сени суйгенлени,
Къайгъы этип, санга кюйгенлери.
Тилек этип, ёхтем болуп, алай
Турады тау, жулдуз жолгъа къарай.

Жети жолдан бирин сайлап алдыңг.

Кюнню нёгер этип, кече – айны
Бараса сен, жетеуленден бири,
Сакълайма мен ёмюрледен бери.

Эрлик да, кишилик да – биргенге,
Бараса сен кёкню кенглигинде,
Жангыз атлы, жулдуз жолну сайлап,
Гемудангы кишенлерин бошлап.

Жилтин ызы сейир эди аны –
Темиркъазакъ, жулдуз болуп, жанды. –
Туягъындан тюшген жарыкъ жулдуз.
Эрле жолу этмез сени учуз.

Мен

Манга сейир этедиле кёпле:
«Сени кюйюнг жашайды, – деп, – кёкде!»
Мындан къарап, кёреме мен анда –
Бараса сен айны жарыгъында.

Айны жарыгъында, сары жолда
Миннген атынг, жилтин ызла къоя,
Аны кёрюп, сакълап туруп жаным,
Къалалмайын сенсиз кюйюп, жанып.

Кёкню биргесине эди сёзюм.
Тансыкъ болуп, жолгъа къарап, тёзюп,
Тилек этип, умут этип, жарсып,
Чачарма деп къара кече чарсны,

Алай турдум. Болду мени антым
Жюрегимде жашап тургъан атынг.
Аны айтсам, тилек этген сунуп,
Умут деген къалалмайды суууп.

Аны айтсам, тарых теренинден
Къарайдыла насып излегенле,
Ачыйдыла узакъ ёмюрледе,
Тохтап къалып сыйрат кёпюрюнде.

Гюнях деген, сууап деген затла
Бар эселе анда – ахыратда,
Уллу Аллах кечсин суйгенлени,
Жолга къарап, алай кюйгенлени...

Сени атынг – насып къанатлылай,
Ариу болуп, татлы болуп алай
Айтылгъанлай турур жашил жерде, –
Таурухлада къаладыла эрле!

Сезим оту

Хауа да, жан да болмагъан дуня,
Санга келип, ишлеп ариу уя,
Жаннет къоллу боллукъ эди Адам,
Хауа тюбеп, «чырмамаса», баям.

Сезим оту, биз ангылар кибик,
Алай жерли болду, алай бийик!
Адам, Хауа да сынагъан тасха
Андан бери болалмайды башха.

Насып деген сыйлы затны билсе,
Жан, кюн болуп, чарсны жарып, тийсе –
Ма ол болур уллу сезим деген,
Ёмюрледен, бийикледен келген.

Андан бери болалмайды башха
Бек биринчи жаратылгъан тасха:
Алып, суугъа атсам да жанымы,
Чыгъып келир, излей къарамынгы.

Чабып, сени жарты жолда жетер,
Санга атап, ариу жырын этер.
Аны жалан да сен эштсенг, суюдюм,
Анда мени жашил жайым кюйдю.

Тутмакъ этип, атсам да мен аны –
Тансыкъ болуп, эрий тургъан жанны,
Къарайды ол кече узагъына,
Эс бурмайын мени тузагъыма.

Жулдуз кёкде, къол узатсам, жетип
Къаллыкъма деп, алай умут этип,
Учама мен Сарайгъанла таба,
Сени кёрюп, жилтин жолда чаба.

Тейри жарыкъ

Нечик сейир, нечик ариу суюдюм! –
Кюзню биргесине болуп, кюйдюм.
Жазда балли терек болуп, чакъдым,
Къара жерни ариу гюлюм жапды.

Къала ишлеп, суймекликге атап,
Аны ариу сагъышларым жасап,
Жашайма мен, айны чюйге тагъып,
Ол къалада умут отун жагъып.

Къая кызы – ол сарычач обур,
Сени кёрюп, къая жухха къонуп,
Желни къанатына тагъып, санга
Иеди, алданырса деп, саугъа.

Саугъа да не? Алдау да не анда?
Къара туман, болуп сенден алгъа,
Къаргъа къанат атхан кибик жерге,
Амал тапмаз ючюн мен излерге,

Къаппа-къара этгенди кечени.
Алай излеп турлукъма мен сени,
Ёмюр теренинде къалгъан кызылай,
Санга баргъан жулдуз жолну ызлай.

«Сакълама! – деп, – сакълама!..» – деп ауаз.
Анга нёгер болмаз салкъын аяз.
Мени аяр да, Нарт къала таба
Ойнай-кюле, кетер, жорта-чаба.

Тейри жарыкъ къайда да ажашмаз,
Анга жалан эссиз эшик ачмаз.
Арслан кибик, келген жауну хорлап,
Къайтырса сен, мени излеп, жокълап.

Сынау

Айны кызы, Кюнню кызы – кеси
Кимден да акылы ариу, эсли.
Тенгиз Тейри аны урлап кетип,
Айны, Кюнню бирге мудах этип,

Жашай турду адамладан узакъ,
Айрыкамы болуп анга тузакъ,
Алтын чачларын Суу ана тарай,
Аманатха кырагъанлай, кырай.

Сатанайны умутлары – узакъ.
Зиндан деген да не анга, тузакъ?!
Желмаууздан, Алмостудан кычып,
Келгенди нарт элге эшик ачып.

Аны кёрюп, тилсиз болгъан нартла,
Бирден суююп, этгендиле антла.
Ёрюзмекни жолун жарытханлай
Турлукъду ол узакъ элде алай.

Барлыкъды ол кече кырангыда,
Адет ташлап, шайтан тойларына,
Ёрюзмегин излей, сора, сурай,
Суюгенине деп арбасын кыурай.

Алып чыгъар аны тойдан кеси,
Шайтанладан онглу болуп эси.
Ёрюзмеги ичип, тепсеп, арып,
Турады шош, сабий кибик, кыалкып.

Жулдуз жолну баргъанды ол эртте,
Сени ючюн деп, жигитлик эте.
Жулдуз жолу – эрле жолу, сынау,
Аны жыры, сыры, кюйю да сау!

Къачны жыры

Къонакъ кибик, сабырды шош ингир.
Жашау дегенинг – тегерек дингил,
Кюйген кюзню мудах ауазында
Кетген жазла сары кюй жаздыла.

Къачны жыры сары акътерекге
Тыншчыкъ тийди, аны сабыр эте,
Жангыз адам жашап тургъан юйню
Терезесин сары этип, кюйдю.

Жангыз адам, къарай сары жолгъа,
Тансыкълыгъы эсгериуюн оза,
Къанкъаз къанатындан этип къалам,
Жазады акъ къагъытда акъ салам.

Назму жазып, ариу сёзюн айтып,
Жанын анга аякъ тюпге атып,
Ариу суюдю, алай ариу суюдю –
Кюзню биргесине болуп кюйдю.

Орус закий: «Наталья!» – дегенде,
Кюнден толуп къалгъанча эринле,
Алай ариу, алай татлы айтды,
Жаным аны эштип турур къайтып.

Натальясы патчах байрамында,
Буюкъмайын дуня къарамындан,
Тепсейди вальс, ариу, женгил уча,
Патчах кеси анга къучакъ ача.

Ёлдю закий, учхан окъну тыйды,
(Жаным анга къалай этмез сыйыт?!)
Кюню батды. Сюймеклиги къалды, –
Жашайды ол къучагъында тангны.

Аулакъланы жели

Кюзню тангы сейирди, тасхалы,
Туман басып, нени да чарс алды.
Киши жери – Ата ташы туююл.
Анда сансыз бир кёп адам кюйдю.

Жомакъ этип суюгенини атын,
Айтады шош миллетими къарты.
Анда – къыргъыз аулакъланы жели,
Анда – къазах жамауатны эли.

Таурух болуп жашау куюю анда,
Туруп туруп, тохтамай айтыла.
Макъам салып таулу ана сёзге,
Келгенди ол бизни биргебизге.

Сюе эди. Ажашдырды къадар. –
Умутчуну аныча ким алдар?! –
Аулакъ жели санайды къабырла.
О, ненча жан абындыла анда?!

Къачны жыры ингир жарыгъында
Келеди шош, чарсдан тарыгъыргъа,
Таурух болуп къалыр ючюн мында,
Жутулмайын кече къарангыда.

Этген кюйю – аны да жол ызы, –
Батады кюн, тауну эте къызыл.
Къачда кюйдю суюгеними жаны,
Къачхы жыр, айт тасхаларын аны.

Къачхы жыр айт, суймеклиги къайда? –
Насып ючюн келгенди ол жолла,
Анга атап, тагъама мен дууа,
Сёзюм – окъну, окъ – сёзюмю къууа.

Таурух болуп

«Къызла кюйген» къаяланы кёрдюм.
Ала бла бирге барып, ёлдюм...
Сынла болуп къалгъандыла ала
Къурум басхан къая ыранлада –

Келесе деп, жолгъа къарагъанла,
Мени кибик, санга таралгъанла,
Кюйле этип, жырла жырлагъанла –
Ма аллай сейирлик таулу къызла.

Таурух этип, жомакъ этип, айтды
Ала этген жигитликни халкъым:
Келген душман малтар деп умутну,
Чегем тарын саулай да улутуп,

Отха кирип кългъандыла ала –
Сюйгенлерин сакълап тургъан жанла...
Жети жолну баргъан жети атлы,
Аны эштип, болгъандыла къаты.

Узакъ жолну жети ызлыгъында
Антла этип суйген кызыларына,
Барадыла жети жигит улан,
Жети элде, жети жерде туугъан.

Жети батыр чыкыгъандыла жолгъа,
Терслик кючюн кыууа, жете, жыгъа,
Барадыла, чачадыла чарсны...
Мени жаным да биргенге барсын!

«Кызыла кюйген» таула бети – къара,
Чегем тарын мудах этген жара!..
Сакълап турады таулада бир кыыз,
Жулдуз учар да, кёргюзтюор деп ыз.

Тепсеу

Эрийди кюн кюзню кыучагъында,
Кыулакъ сала жерни ушагъына.
Эрийди ол, болалмайын азат:
Жерде бир кёп сынай тургъан азап!

Андан къарап, кёре болур гюлню,
Кызыл гюлню ариу Кармен юздю.
Аны тюйреп бурма чачларына,
Тепсейди ол майдан ортасында.

Тепсейди ол, кюнню кёзю жетип,
Аны ариу, женгил, жарыкъ этип.
Тепсейди ол, кызыл кьанатлылай,
Кьанат алып, кёкге атларыкьлай.

Хозе жетип, чыгьаргьанда бичакь,
Тохтап кьалгьан суннган эдим ол чакь...
Ёмюрлени теренине кирип,
Жарты кьалгьан тепсеуюнде эрип,

Кетдими кыыз? Угьай, угьай! Тохтап
Кьалалмайын, ол майданны жокьлап,
Бата тургьан кюнню биргесине
Тепсейди ол эски тёресинде.

Аны ауанасы кьалды анда.
Учады ол аяз кьанатында.
«Кармен! Кармен!» – деп ол солдат жашны
Кьазауаты жара жерни, ташны.

Тепсейди ол, эски майданында,
Кьоркьуу, бушуу да жокь болуп анга.
Тепсейди ол, тюше туруп кече,
Жети да жол айырылгьан чекде.

Гюллю эрттен

Жулдуз кёкде кёрюрме деп бир ыз,
Сакьлап турады таулада бир кыыз.
Аны жыры – терек шууулдауу,
Санга – тилек, кьадарына – дауу.

Жети жолдан бирин сайлап алгъан,
Жюрегиме тансыкъ отун салгъан
Сени онглу, мени жазыкъ сунуп,
Барады ай, булутлагъа бугъуп.

Тюзюн билсе, сейир этерми ол?! –
Сени алып, элтип баргъан бу жол
Мени ючюн жети айырылып,
Жаннет эшик бери къайырылып,

Уллу кёкде жети жулдуз жанып,
Жети суйген жети ийнар тагъып,
Баргъанларын билсе эрлик жолда,
Ызларындан жилтин ызла къоя?!

Гюржю къыралында юйюн сатып,
Суратларын базарлагъа атып,
Нико алай ариу суйдю мени,
Гюллю этип жарыкъ эрттеними.

Анга атап, мен жырладым жырла,
Суратчыны къууандыра ала,
Эбзе тилде, эски ана тилде,
Жюзюм чагъыр суулай тегюлгенде.

Жырла айтып, аны кезлеринде
Болгъан отну салдым сёзлериме...
Андан бери саулай ёмюр батды,
Манга гюлден толу эрттен атды.

Мени ючюн

Къадар нечик уллу саугъа этди –
Мени суююп, Одиссейим кетди
Колхидагъа – узакъ айрыкамгъа,
Сюймеклиги къанат болуп анга.

Тенгиз бети – чарсны туманында.
Алай эди: мени тырманымда
Алгъыш сёзюм, тилек сёзюм – аслам,
Андан кетдинг, артха къарай, баям.

Таукел эдинг. Таукеллигинг алып,
Ийман салып, сабыр эди жаным.
Санай эди агъачлада кукук,
Бура эдим тобугъумда урчукъ.

Урчукъ буруп, алай сакълап турдум,
Сени бла мени эди журтум.
Сени юйюнг, мени юйюм да – ол.
Чыгъар, чыгъар санга бери бир жол!

Тилек этип, къарай эдим кёкге, –
Анда асыу тапхандыла кёпле.
Манга къарап, тенгиз кючсюннгенде,
Уруш эте болгъандыла эрле.

Мени ючюн Колхидагъа жетип,
Алтын жюнню манга саугъа этип,
Одиссейим узакъ жолла келди.
Аны жаны алай ётгюр эди!

Ёмюр ётюп, келген кибик, алай
Келген эди, жулдуз жолну ызлай.
Эшгенме мен Одиссейге кёлек,
Чыгым алгыш болуп, чыгым – тилек.

Алынга къарай

«Къайтырса сен, мени излеп, жокълап,
Турурма мен, сени сакълап-сакълап, –
Дедим бирде, – сакълайдыла насып
Жерде кёпле. Насыб а ажашып...»

Ахыратха келген эди Орфей,
Келген эди, мени сора, излей.
Аны булбул кибикди ауазы
Мени ол уятды да, аяздым!

Ёлю жукъу басып тургъанында,
Дунияны жети къатысында.
Татлы ауаз айта эди манга:
«Къоймам сени, – деп, – жаным, мен мында!»

Сермеп алып, къысды жүрегине,
Ийнандыра къалай суюгенине.
Къалкый эдим аны къучагъында,
Жаным кирип татлы ушагъына.

Орфей мени алай суюгенине,
Мени ючюн алай кюйгенине,
Манга атап, жырла такъгъанына
Сейир этип тургъандыла ала –

Мени, элтп, ары атхан жанла,
Тансыкълыгъым ёлюр ючюн анда.
Манга ариу айтханында Орфей,
Мен кёз ачдым, аны (аны!) излей!..

«Кёпню билген, кёпню кёрген дуня
Сени, мени да журт этер, уя», –
Деп, ийнанып, къарайма аллынга,
Жулдуз жолну баргъан къадарында.

Желни къанатында

Кюйле этип, кёкню сарнатханла,
Жылла угъай, ёмюр санатханла,
Къая жухдан суугъа секиргенле,
Сизни ючюн чыкъгъандыла эрле,

Нартла кибик, алай сыналыргъа,
Ташны сыгъып, сютюн чыгъарыргъа,
Махтау алып келликдиле ала,
Сиз аланы сакълап тургъан чакъда.

Къарайсыз сиз узакъ ёмюрледен,
Таурух болуп керти суйгенлеге.
Сизни кибик алай кюйгенлеге,
Эшиклерин желле туйгенлеге.

Къара ташда жиляйды Гошаях,
Желле тасхаларын элте узакъ.
Жиляйды шош ингир къучагъында,
Бахсан сууу кире ушагъына...

Хыйны этип суюгенине, бийче
Кюледи шош, кызыл чагыр иче.
Къаншаубийни эси кетип, анда
Турады ол – уллу Къабартыда.

Аны алай эсиргени кетсе,
Сени барынг акылына жетсе,
Таугъа, тюзге да эштдирип жилир,
Кеси кесин сенден да бек кыйнар.

Къара чачынг, желни биргесине
Бара барып, келип анга тийсе,
Ахы кетип, уянырыкъ болур...
Аны сени тилеклеринг къорур.

Жаяу жолчукъ

Тюшюм – ёмюрлени такыйкъасы.
(Аллах игиликге жораласын.)
Сени кёрюп, къууаннганым анда
Тёлеу болуп тюшдю, уяннганда.

Тейри кылыч жатхан кибик, анда
Тюрлю-тюрлю бояу алып таула,
Къая жухда кюнню кёзю къалкъып,
Жаным алгыш, тилек этип, айтып.

Анда – сени ариу ышаргъанынг,
Ата ташха, манга ышаннганынг,
Насып ючюн узакъ жол келгенинг,
Манга жарсыу, къууанч да бергенинг.

Анда ёсген гюлле – мындан таза,
Бояуларын насып кеси жаза,
Кёксюл гелеу, тенгиз толкъунунлай,
Кесин ары, бери да ургъанлай.

Атанг чалгъан дуруланы чыкъдынг,
Бара эдинг, минчакъ эте чыкъны.
Мында жашап тургъан бабанг эртте
Жаяу жолчукъ къойгъан эди, кете.

(Насып излей болур эди анда –
Жулдузлагъа, айгъа да жууукъда...)
Сени кёрюп, къууанганда шаудан,
Кюнню кёзю жарый эди тауда.

Ананг этген тилеклени къатлай,
Булутланы ызларындан атлай,
Барама мен. Жюрегимде – тасха:
Къайтып келлик болурмуса артха?

Кечге къалсанг

Эрле суйген, эрле кюйген – тюзлюк.
Сени ючюн мен, жанымдан юзюп,
Этер эдим юлюш жерге, кёкге! –
Манга сейир этедиле кёпле.

Кёзден кетген кёлден кетген сунуп,
Къарама сен узакъ кёкден, бугъуп.
Суймекликге керекмейди алдау:
Мени жырым, сырым, кюйном да – сау!

Кюледи кюн сени кёзлерингде,
Сыйынмайын айтхан сёзлеринге.
Сурат этип алалмадым аны, –
Тангдан тангнга бола эди жангы.

Ачхан эди чыкълы жолну Адам,
Керек болур артда да деп, баям.
Эки жаны – гюлден толу тала,
Жауун кюнню биргесине бара,

Тейри кылыч тартхан эдинг анда,
Кёргюзтюрге айтып артда манга.
Аны излеп, къарайма талагъа
Бата баргъан кюнню жарыгъында.

Гюлле жыйып, эшер эдим мен таж,
Аны кёрюп, чачакъ болур бу чарс,
Майдан сайлап, этер эдим мен той,
Мени тепсеп, жырлап кюймеге кьой...

Кечге кълсанг, ахыратдан чыгъар.
Сенсиз болуп, уллу дуниям – тар.
Суююп салгъанма атынгы кюйге,
Сени кимден да бек, къаты сюе.

ТЮБЕШИУ – АЙЫРЫЛЫҒУ

(сонет поэма)

Жибрил мёлек Файгъамбаргъа (Аллахны саламы анга болсун) былай айтханды: «Мухаммат, кимни да суй – аны бла айырылмай къаллыкъ туююлсе». «Ёлюм аллында чакъ». Хамид ибн Абдуррахман.

Эки жолда эки адам ...

1.

Къызыл, сары бетин ача,
Кюнлюм жата эди къачда,
Сабыр ата эди эрттен,
Бир зат да жокъ къоркъуу этген...

Къачны мудах эрттенинде
Юйден чыгып кетгенинде,
Жюрек тепген эди алай –
Сен энди къайтмай къаллыкълай!

Ойнай, ариу айта, кетдинг.
Жашил чыкъны бара эдинг.
Эсде къалгъанды баргъанынг.

(Бирде, кёлюм къалып, санга
Этсем да мен ауур даула,
Сен эштме, жаным, аланы.)

2.

Билипми, билмейми этдинг? –
Сен къайтмазгъа чыгып кетдинг!
Тынчаймай, энди танглада
Къарап турама аллынга.

Къарап турама аллынга,
Сени кирип келлик суна...
Чабып чыгъар да жашчыгъым,
Сыларса кюнча башчыгъын.

Кёкге атарса, кётюрюп.
Ол, къууанып, ойнап, кюлюп,
Батар сени къучагъынга...

Санга атап, кюйле такъсам,
Къайтып келип тургъан ахшам
Киреди шош ушагъыма.

3.

Ийнар айтхан кюнюм кетип,
Кюйле тагъар кюнюм жетип,
Жюрек бёлгенме экиге –
Къалгъанлагъа, кетгенлеге.

Ол сен баргъан чакъда тохтап,
Сени излеп, соруп, жокълап,
Къарайды ай бийикледен,
Жомакъ айта келликлеге.

Ол жомакъда сени атынг
(Андан сыйлы болмаз затым!)
Айтылгъанлай турлукъду кёп.

Аны айтса, ёню – татлы,
Кюнюм, кюле, кюе, батды.
Къара кийгенди бюгюн кёк.

4.

Сен кыйналгъан чакъда жаным
Кюйюп кете эди, жанып.
«Бир зат болгъанды, – деп, – санга!»
Жалан да ол эсде къала,

Чабып чыкыгъанма эшикге.
Хапар а, келмей, кечиге,
Орам санап, жюрюп турду,
Дуния кезюн манга бурду.

Ётсюз туююл эдинг да сен,
Сюе эдим амал этсенг...
Андан онг жокъ къайытыргъа.

Ай сагъая эди, тохтап,
Бир кёп адам, мени жокълап,
Бир кёп ариу сёз айтдыла...

5.

Тилсиз болгъанды эрттеним –
Алай ачыды кетгенинг!
Салкъын аяз, ташлап жолун,
Манга узатмайды къолун.

Кюйюп барады жүрегим.
Мен не сейир жолла келдим! –
Насып таугъа чыгып бирде,
Бирде къара кёрге кире...

Сени излеп, сени табып,
Батады кюн, жиляп, жанып.
Аны къарайма ызындан.

Таула башы бугъейлени,
Элни, сууну, эллилени
Бояп барады къызылгъа.

6.

Туман жатады жоллагъа,
Тызыл таргъа, Жеркли къолгъа.
Юрдю сууу, мудах агъа,
Турады жыр, назму тагъа.

Сууукъ суугъа ийип этек,
Башын чайкъайды тал терек.
Ол кёп къарайды шауданнга,
Сырын айта сары тангнга.

Санга ушайды ол бирде,
Тюшлериме мудах кире.
Ол кёз кётюрмейди къачха.
Анга ариу айтхан кетди.
Бизни къатлап мудах этди.
Ол – мен тюшюнмеген тасха.

7.

Сени излей, салырма жол,
Жолум ныхыт болса да, къол.
Барып турурма аллынга,
Тансыкъ бола къарамынга.

Гюлле сары этген жолум
Бзлыкъ болгъанды аламда.
Жыя барама аланы –
Жууукъ этерча араны.

Сылай сары жерни бетин,
Бузуп кьойгъанды адетин
Сени излеп келген аяз.

Элле, жерле санап, атлап,
Зикир этип, аны кьатлап,
Къыла турады ол намаз.

8.

Заман – къара атлы болуп,
Бети жарымайды, солуп.
Иги, аман да кьатышып,
Барып турады, ашыгъып.

Тынчлыкъ табалмай арада,
Менича, ол да, тарала,
Алып ауур жюгюн кьолгъа,
Атлайды чарс кьатыш жолда.

Анга айтадыла даула,
Андан сурайдыла саугъа –
Алай барады ёмюрге.

Сени кьайсы жолдагъынгы,
Сени кьайда болгъанынгы
Ол онг берирми кёрюрге?

9.

Бийче тепсей тургъан ташда
Жашайды дейдиле тасха:
Къайда алтын къоллу бийче –
Саны узун, бели инчге?

Андан сорур эдим сени,
Жолгъа къаратмай кечени.
Мудах таурух айтады жел:
«Аны излей эсенг а, кел,

Чегем тарда жатады ол.
Басханды ханс, букъгъанды жол...»
Сордум жулдуз кериуаннга.

Сарайгъанла, атлап алгъа,
Жыр такъдыла, атап санга.
Ыспас этеме алагъа.

10.

Мени жарыкъ жазларымда,
Кёргенсе сен жазгъанымда,
Заман, Марал Къолларында
Солуй, келген жолларындан

Бизге таурух айтды, жомакъ,
Кечелени эте омакъ.
Сени, мени да алдатып,
Къачды, атыбызны айтып.

Минип Къочхар Ташха, андан
Къарап, излеп ариу майдан,
Айтып турады ол жырла.

Кюнде кетмез саггышымы,
Санга этген алггышымы
Къатлай, эжиу эте, къырла.

11.

Эртте жомакъ болгъан жайда,
Кесим жокълап, кесим сайлап,
Ол сен келлик кюннге атап,
Тургъанма отоула жасап.

Онгуп къалып, баппаханла,
Жибек болуп, жайылгъанда,
Жолунг элте эди сени
Къанатында дум кечени.

«Алда – насып!» «Алда – къартлыкъ. –
Аны, ажым этип, айтдынг. –
Къадар ашыкъмайды бизлей...»

Жолубузда тизе ёрле,
Заман къадар бла бирге
Барып турду, сылтау излей.

12.

Эки жолда эки адам –
Тюбемезге болдукъ, баям.
Алай суймеклигинг мени
Тапды этегинде жерни.

Туура этип келлигинги,
Къатлап насып берлигинги,
Турдум, къууанч этип, ачыкъ,
Жюрегими санга ачып.

Келип тургъан эдим, сени
Излей, къанатында желни.
Насып, къууанч деген – алда...

Барама энди буз жолда,
Эсгериуню алып къолгъа,
Алданмай болмайын анга.

13.

Тенгнге алгъанма кечени.
Ахшам а, келмей кечери,
Сёзге, кёзге да ийнанып,
Турду, менича, къыйналып.

Аны женгин жыртхан нарат,
Болуп къара чарсда чыракъ,
Жарыкъ этерми араны?
Тешип кетерми къарамы?

Сени кёрген кюнюм – насып,
Анга къууанч этип, жарсып,
Къайтып турама мен ары...

Жарсыулары манга кёче,
Мудах къарайды шош кече.
Заман жапсармайды аны.

14.

Къыйын болду айырылыу.
Сени манга къайгъырыуунг
Жашап турлукъду ёмюрде.
Къачда кюнлюм кюйгенинде,

Жерге чапракъ тюшгенинде,
Келирсе сен тюшлериме.
Анда кёрюрге бетинги.
Сени кёрген – алай иги!

Тюшюм мениди да саулай –
Къадар манга берген саугъам,
Кечелени ариу этер.

Анда къарарма кёзюнге,
Сейир эте тёзююме...
Тангым сени бла жетер.

15.

Сюймеклигим, сени излей,
Жиляйды шош сары кюзде,
Жазда айта эди ийнар,
Айны, кюнню кезиу сынай...

Сени атынг – мени антым,
Анга келеме мен къайтып.
Толмаз умут ашайды жан,
Ачы болду айырылгъан.

Биз жүрюген жолда бара,
Къарап турама мен артха. –
Анда къалгъанды насыбым.

Къара жерни чапракъ жаба
Атлайма мен сени таба...
Жетип баралмай, жарсыдым.

Къайгъы этесе сен манга...

1.

Эшик къагъа, келеди къач.
Чайыр ийис этген агъач
Мудах артады чапыракъ,
Желле къагъадыла байракъ.

Алтын байракъ, болуп алгъа,
Чыпынлагъа тагъа сыргъа,
Чорбатланы атлап кетди,
Жерни сары-къолан этди.

Къачны жыры – мудах, жарыкъ.
Аны нёгер этип бардыкъ, –
Ариуду, сакъды къарамы.

Айтады ол эски жырла.
(Ала ушайдыла сыргъа!)
Эсим байлайды жарамы.

2.

Сени манга айтхан сёзюнг
(Аны къыймаз жаннга кёзюм!)

Алгыш этеди жаууннга,
Къулакъ да салмай дауума.

Тейри кылыч болуп, Гъаршдан
Къарап турлукъду ол кышда.
Къачда боллукъду къанатлы –
Андий жамчы кийген атлы.

Къанатлары уча желде,
Ол ашыгыр элден элге...
Сакълап турама мен сени.

Келип къаллыкъса деп, жаным,
Сени тылпыуунгу танып,
Турду уятмай кечени.

3.

Жашап туруп сёзлерингде,
Жашап туруп кёргенимде
Сени манга айтхан антынг.
Къалай ариу эди атынг!

Ийнанмай кёз кёргенине, –
Къадар бизни бёлгенине,
Эрттен-ингир сёзюм – ачыкъ,
Санга келеме мен къачып.

Тилек этсем, анда – алгыш.
Аны биргесине сагыш
Барады шош, жилий, кюле.

Бети бир кёпдю жашауну.
Келип турсам тюзню, тауну,
Келдим, сени кьатлап сую!

4.

Тюзюн айтсам, этди сауугъа,
Тюбешдирип мени санга,
Жашау, кёрюр ючюн насып,
Мени кьадарыма жарсып.

Билип турса да ол алдан,
Келип турду мени алдап:
Къалай татлы эди сёзюнг!
Аны да сен манга кьойдунг!

Эде кьалгъанды ауазынг, –
Аны эштеме, аязып.
Сенден манга саламды ол.

Назму айтаса эрттенде...
Насып, сен, мен да кетгенде,
Келип турлукьду энтта жол.

5.

Сёзюнг, кёзюнг да кьоругъан
Мен – насыплы кюнде туугъан!
Санга жолум жарыкъ болуп
Турур дедим, кюнден толуп.

Насыплары кьачханланы,
Чарсха эшик ачханланы,

Кёрюп, ачий тургъанма мен:
Къыйынды ол жюкню элтген.

Къара кече къучагъында
Жарсый тураса сен манга:
Узакъ болгъанды арабыз.

Манга къайгъырыуунг сени
Айырмайын турур бизни.
Иги болурму жарабыз?

б.

Жарыкъ къарайса суратдан,
Манга насып кюн сынатхан,
Чексиз азап да кёргюзтген,
Тюшден угъай, кюнден кетген.

Къарайма, мен суйген бетде
Жашай эди къууанч эртте.
Мен ийнанама ол затха! -
Ызы къалгъанды суратда.

Уя ишлей эдик бирге.
Кесибизге, сабийлеге.
Алай ариу эди эрттен!

Сени къолунг тийген жерде
Хар не да сюеле ёрге...
О сен – къайтмаз жолгъа кетген!

7.

Сабий кьоркьуп атлагъаны,
Сени анга кьапланнганынг
Кеталмай, кетмей эсимден,
Саугъа этеме кесиме.

Сёзюнг – ариу, кьолунг – ачыкъ...
Жюрек ауруу тапсам, жарсып,
Сейир этермисе анга?! –
Сенсиз жашау – азап манга.

Кёзлерингде тохтап эрттен,
Санга кьыйын кьачха жетген.
Жашлай турлукъса ёмюрге.

Сен жаш боллукъса кёпледен,
Жылла ашыкъмай ётгенде...
Сени сюеме кёрюрге.

8.

Шо бир кере сени кёрюп,
Къаллыкъ болсам да мен ёлюп,
Сюйюп атлар эдим санга.
(«Насып!» деп атайым анга!)

Эсгериуле татлылыгъы!
Тангны ариу атханлыгъы
Сизни ючюн болгъан болур –
Кюнден толуду ол, толу!

Сени жылы кьолунг гюлле
Узатханын кёрюп, кюле,
Къарап турама кёзюнге.

Сен айтыучу жырны эсде
Тутуп турлукъма ёмюрге.
Тансыкъ этгенсе сёзюнге.

9.

Жырынг, сёзюнг да – бир татлы,
Тангым кюле-кюле атды,
Ариу, жарыкъ да болгъанлай,
Къууанч, насып да толгъанлай.

Биз экибиз да бир бирге
Ушап къалгъанбыз, сейирге.
Кюлюп тургъанса сен анга,
Мени бла чыкъгъанда жолгъа.

Ушап къалгъанбыз бир бирге.
Сени, мени да билгенле
Эслеп турадыла аны.

Сен, мен да, чакъгъанда бусакъ,
Кергенбиз насыпха къучакъ,
Тохтап... этегинде жарны.

10.

Манга тюрлю-тюрлю атла
Атап, санап, къатлап антла,
Алай эте, ойнай турдунг...
Мен ол зат ёмюрлюк сундум.

«Тюшерме кёп кюн эсинге!» –
Деп, ышарсанг манга бирде,
«Да, къайры кетериксе?!» – деп,
Кюлдюм, тохтамадым, эслеп.

Билип, айта эдинг алай,
Мындан узакъ кюннге къарай.
Алай... узаймайды ол танг.

Былай кысха жетеригин,
Былай бушуу этеригин
Билип, ачымай эди жан.

11.

Жарсыууму кече элеп,
«Бир тин чакълы болса эсеп», –
Деп, акъыллы къартха келдим,
Анга былай-былай дедим.

Айтды, узакъ къарап, мудах:
«Мени да ол соруу кыйнап,
Келеди бюгюннге дери.
Аны эталмадым кери.

Ах, суймеклик, сени, – деди, –
Ангыламаз тели эдим,
Жашагъанда жашдан къартха!

Суймеклигим, этеклери
Ойнай, кюле, жел этдире,
Озуп кетди. Къайтмаз артха...»

12.

Эки адам, эки къадар –
Тегерекден кепле къарай,
Жолла бирге жыйылгъанда,
Насыплары тыйылгъанла.

Жаннга да болмай гурушха,
Барып турадыла Гъаршха
Сени-менича суйгенле,
Къадар, онг бермей, туюгенде.

Озуп кетмез ючюн келген,
Ачханма эшикни кенгнге,
Къабакъ тартхан желни женгнге.

Къайтып, айтырса деп хапар,
Турама, босагъа сакълап.
Аны алгъанма да тенгнге.

13.

Сен не къысха ёмюр турдунг! –
Кюнюм угъай, тюшюм сундум.
«Сен ызымда къалсанг – иги», –
Эштип алай дегенинги,

Ушатмай, суймей эштирге,
Жарсыу этгенме ингирге,
Жулдуз да, ай да къаратып,
Ауанамы чарсха атып.

Кюеди кюн чегетледе,
Мен жашилкёз этекледе
Айланганда къачхы кече.

«Ариу хапар, иги хапар
Алып келсе эди къадар!» –
Дедим, сагъышымы эхчей.

14.

Хапар айтама башхагъа,
Атынг, сыйынмай тасхама,
Алай къатлап турдум аны...
Санга къурман болсун жаным!

Тартып, тыялмадым сени,
Нёгер этсем да кёплени.
Къарап къалгъанма ызынгдан –
Жолунг кюеди къызылдан.

Сени къолунг кибик, жылы
Кюнню сёзю, халы, тили –
Ариу айтады таулагъа.

Къызыл этгенди таланы
Аны ашыкъмай батханы,
Чумдан къызыл чапракъ агъа...

15.

Къыйын болду айырылыу.
Сени манга къайгъырыуунг
Кирип келеди тюшюме,
Бир къууана, бир кючюне.

Келеди ол къачып манга,
Сенден ариу хапар айта,
Ауазынгы эштдирирге,
«Сюеме энтта да!» – дерге.

Сени тюшде кёргеними,
Сенсиз къалай тёзгеними
Билип тураса сен анда.

Сюймекликни жолда, баям,
Къююп кете болмаз адам. –
Къайгъы этесе сен манга.

Тансыкъ болгъанма атынга...

1.

Артиш бегипди къаяда.
Черек ашайды жагъала.
Ойнап, жагъын этип, жырлап,
Дауун айтады ол къыргъа.

Айры жолда жолоучула –
Санга, манга оноучула,
Юйсюз-кюйсюз айланганла,
Не насыплыдыла ала!

Жыйдым суйген адамыма
Гюлле – Гюлчю къабагъында.
Алай ариудула ала!

Чыкъда жибийди этегим.

Къадар а, билмей этерин,

Салады энтта да жара.

2.

Кёкде Илкер алай узакъ –

Анга къарап, чагъар бусакъ.

Къыртыш, чапракъ сылай женги,

Жолла сюреди тёбенги.

Тюзлюк болмаз дуняда.

Анга табылмайды уя.

«Излеп кюрешме, – деп, – аны!»

Кюледи чарс кёзю тангны.

Сени излей, тилек этип,

Къалды умут таугъа кетип.

Ансыз жылытмайды бир зат.

Эрттен бёлгенди жукъусун.

Жерде жангы насып туусун!

Жанынг болур эсе азат.

3.

Тауда гара суула къайнап,

Кёзлерими туман байлап,

Барама мен, жолум – чарсда,

Аны мурса хансла баса...

Насыбыма тиймезча окъ,

(Андан ариу, иги да жокъ!)

Къоруй да билмедим аны.

Алай ачыкъ эди жаным!

Тейри жарты жоллу этди, –

Мени сенсиз къююп кетди.

Сейир этеме мен анга.

Гюлле ёсген тала – ариу.

Турлукъма мен ары барып.

Анда тюбер ючюн санга.

4.

Сени кёрюр насыбымы

Этгенме тас деп, жарсыдым.

Жюрек тепгенди жеринден, –

Сени сюеди кёрюрге.

Сакълап турама эрттенде,

Сакълап турама ингирде,

Сени атламынгы танып...

Тёзюп болалмайды жаным.

Тансыкълыкъны ауурлугъу

Женгип дуня дауурлугъун,

Алгъыш этеме мен анга.

Санга бери чыгъар деп жол –

Ётюрюкге ушайды ол.

Сёз жокъ мени жапсарыргъа.

5.

Жеркле тагдадыла сыргъа.
Тынгыларгъа суюноп жыргъа,
Жууукъ бардым къатларына –
Тансыкъ болгъанма атынга.

Ала айтадыла ийнар,
Аны къатлай, анга ийнан.
Дарий-мууар кийип, кёгюм...
Алгъышымы эрип кёбю.

Кюнюм, минип сары атха,
Насып ючюн къазауатха
Кирди, чачама деп туман.

Белги бергенме аязгъа –
Хапар айтсын деп ол жазгъа...
О, сен – кыйын кюнде туугъан!

6.

Жазны къучагъында сёзюм
Жарыр, тапмаз кибик сёгюм.
Макъам – къанат берген бир зат,
Аны алып, учар азат.

Санга туберме жолумда.
Къолум тиер да къолунга.
Санап чыгъарма тасхамы,
Шуёх эталмай башханы.

Мен – насыплы кюнде туугъан –
Сени танып, билип тургъан!
Сюйюп айтама атынгы.

Узакъ болса да арабыз,
Бирден экиди жарабыз.
Иги эталмайбыз аны.

7.

Кесинг, сёзюнг да биргеме
Къалып, келип ёмюрледе,
Жырда, кюйде айтылгъанда,
Сени бери къайтарыргъа

Сюйюп, къарайма эрттеннге,
Ийнанмай сен кетгенинге.
Тиеди тюненеча кюн,
Алай эштип турама кюй.

Сабий кюледи тюшюнде,
Анга къарайма, кючсуне.
Тансыкъ болгъанды ол санга!

Бара-баргъанында ёсюп,
Сюймеклигинг анга кёчюп,
Билек боллукъду ол манга.

8.

Жюрегими эталмай сел,
Сакълап турама: сен келсенг,
Башха тюрлю болур жашау.
(Къутхар мени, Уллу Алдау!)

Жазар эдим, дедим, дууа,
Озгъан насыбымы къууа.
Къайтып келирмисе артха
Жылгъа, кюннге, бир сагъатха?

Тасха сёзюм санга ачыкъ
Болур ючюн, жүрек ачып,
Санап чыгъарма мен аны.

Санга айталмай къойгъаным
Мени тохтамай сойгъанын
Кёрюп, чыдамайды жаным.

9.

Сени излей да, чакъыра,
Чыгъып барама мен къыргъа.
Андан, сууукъ болса да кюн,
Узакълагъа жетеди кюй.

Эштип, болурмуса женгил?
Тёбенгини озуп, женгип,
Кирип келирмисе юйге,
Менича, кёрюрге сюе?..

Салкъын аяз, къонуп ташха,
Кетип турады сагъышха.
Аны да – къайгъылы жолу.

Сёзюм жеталмайды сени,
Барып турса да кечени.
Ол тилекден топпа-толу.

10.

Дунияла ёлчеминде,
Бирден бирге кёчгенинде,
Къойгъан болмазса кесинлей
Сезиминги – иесизлей.

Аны алайлыгъын эслеп,
Жарсып айланмай, кечди деп,
Ариу айтама хар кюнде,
Сен ол затны эштсенг сую.

Сени эсден кетерирге
Мени сенсиз этерикле
Эрттеледен кюрешдиле.

Алай сезим – узакъ жоллу.
Аны сезген – топпа-толу.
Андан ариу таж эшдиле.

11.

Артха къарайма къууанып,
Жыргъа, сыргъа да сукъланып.
Мен айтмай, билмей тургъанны
Санайды кёп кюню аны.

Анда жилийды къууанчым,
Озгъан затха жарсый, ачий, –
Жерден кетгенсе сен кёкге...
Анда къалырмыса кёпге?!

Булут жапханды чегетни.
Излеп, сурап, тапмам сени.
Алай жарлыды дуниям!

Жазгъа алгъын кибик чыгъа,
Турурму чум терек чагъа? –
Аны ургъанды элия.

12.

Тангым сенсиз келгенине,
Ачыу мени женгнгенине,
Жиляп, жарсып да къарадым,
Жууукъ эталмай араны.

Жаным, къалса да кесинлей,
Сени тутады эсинде.
Эсгериуле черегине
Къарайма мен, сейирсине.

Суудан таза эди жанынг.
Билип жашай эдим аны.
Насып эди сени барынг.

Жууукъ болсам да къышыма,
Къарап турлукъма ызыма:
Анда бир кёп эди жарыкъ.

13.

Тансыкълыкъдан ёле турсам,
Не эсими артха бурсам,
Барама, алдана, суюе,
Назму эте, жарсый, куюе.

Сёзюнг къалгъанды да эсде,
Тангым мудах ата келсе,
Эсгериуле къучагъында
Батама мен ушагъыма.

Сюйюп киреме мен чарсха:
Анда жашайды да тасха –
Къайтып биргебиз экибиз.

Къачда чапракъ тюшгенинде
Жашарма мен тюшлеримде...
Нечик жарлы болгъанбыз биз!

14.

Къыйын болду айырылыу,
Сени манга къайгъырыуунг
Мени сакълап айланнганда,
Къысхартмады тилек жолла.

Босагъама жатып туман,
Манга эштдирмейин, тырман
Этеди, жол таба къарап,
Аны жингиригин къармап.

Боран согъады сыбызгъы,
Къары жабар ызыбызны. –
Къарап турама мен артха.

Сюймеклигим – уллу тасха.
Болалмай, болмайын башха,
Жашап турур жашдан къартха.

15.

Узун болмаз эди ёмюр,
Турсам кюнде сени кёрюп.
Болжал эталмады кьюугъун –
Сен не кыйын кюнде туудунг!

Жиляу эталмайма санга!
Айып саламыса манга?
Ачыу, къара кюшлай, чёкдю,
Чёкдю да, дум этди кёкню.

Жаным болуп турады шу, –
Ариу эталмайды бушуу.
Сен не да де, сен не да айт.

Ол тюйрелгенди эсима,
Чарсдан къарайма кесима.
О, къайтала эсенг, бир къайт!

2006 год

АТЛАРЫ

Алма-атада чагдадыла алмала

Насып ючюн

Тюбешиу – айырылыу